

128 (128).
KARAPET MIKIRTIÇYAN'IN ANLATTIKLARI
(1910, TİGRANAKERT DOĞUMLU)

Asıl Tigranakert, Ararat Ovası yönünde bulunan 25 kilometre uzaklıktaki Farğın'dır. Kral Büyük Tigran'ın sarayı ordaymış; ama deprem yüzünden yıkılmış.

Tigranakert'ten Ağrı Dağı gözükdü. Ordan Tigris Nehri geçerdı. Biz doğma büyüme Tigranakertliyiz. Ben her şeyi teferruatlı olarak iyi hatırlıyorum. 1915 yılında bizi aniden sürgün ettiler. Ben çok küçüktüm; ama Tigranakert'te ne kadar insan varsa hepsini dışarı çıkardılar. On beş yaşında olan dayım, beni omzuna aldı. Annem de erkek kardeşimi kucağına almış yürüyordu. Bunları iyi hatırlıyorum. Benden altı yaş büyük olan ağabeyim Nışan ise, büyükannemin elinden tutmuş yürüyordu. Yürürken bize bastonla, kamçıyla ve kılıçla vuruyorlardı. Sonunda Der Zor çölünün yukarı kısmına, Merdin Şehri'ne vardık; tren buraya gelip Halep'e gidiyordu. Orda bizi indirdiler; orası yeşil bir ovaydı. Aşağısı vadiydi. Biz küçükleri ayırdılar; yetişkinleri ise vadi tarafına götürüp sıraya dizdiler; orda üç-dört yüz kadar yetişkin vardı; bir o kadar da çocuk. Şu halde, biz çocukları yeşil çayırların üstüne oturtular; biz neler olacağını bilmiyorduk...

Annem sıradan çıkıp gelerek bizi sürekli öpüyor ve geri dönüyordu. Biz, ağabeyim ve bir yaşında olan erkek kardeşim ise uzaktan sıraya girmiş kadınların hareket ettiklerini görüyorduk; annemiz onların arasındaydı. Evden çıktığımızda, annemiz ulusal giysilerini giymişti : kadife, sırmalı elbiseleri vardı; başı altınlarla süslenmişti; boynunda altın bir gerdanlık bulunuyordu; elbiselerinin iç kısmının her iki tarafına gizlice 25'er altın dikmişti...

Annemiz son defa gelip bizi deli gibi öptüğünde, artık üstünde sadece beyaz iç çamaşırlarının kaldığını hatırlıyorum. Ne süs kalmıştı, ne altın, ne de kadife elbiseleri...

Bizim hiçbir şeyden haberimiz yoktu. Orada bir şeyler olup bitiyordu, ama neler olduğunu bilmiyorduk. Meğerse, hepsinin elbiselerini sırayla çıkarıp, onları bir tarafa diziyor, soyup, baltayla kafalarını kestikten sonra vadiye atıyorlarmış...

Annem son bir kez daha gelip yine bizi öptü ve gitti. Her defasında, yanımıza gelmek, üç küçük çocuğunu görmek, bizleri öpmek için nöbetçiye bir altın veriyormuş. Annem son kez bizi öpmek için yanımıza geldiğinde bir patırtı koptu; meğer silahlı İranlılar gelip o Türk jandarmaları katletmeye başlamışlar; onlar hepimizi de kurtardılar : biz çocukları, annemi ve henüz sırası gelmeyen birkaç yetişkini.

O dönemde İran Şahı çocuk, büyük ya da küçük bir Ermeni getiren herkese, adam başına bir altın vermeyi vaat ediyormuş. İranlı askerler bizi İran'a götürmek, Şah'ın emrini uygulamak için topladılar; sıraya dizdiler. O sırada kelli felli bir ihtiyar, sakalı dizlerine inen bir adam geldi; adı Şeyh Abdıl Khazır Geylani'ydi. O gelip İranlılara: "Bu kadınların içinde terzi yok mu?" diye sordu.

Usta bir terzi olan annem :”Ben terziyim” dedi.

Şeyh şöyle konuştu :”Kızım! Bu çocukları nereye götürüyorsun? Gel çadırların arasında dolaş; Der Zor çevresinde yaşayan Arap kadınlara elbise dikersin; onlar da sana buğday ve yiyecek verirler. Sonra İranlı askerlerin komutanına dönüp : “Bunlardan her biri için Şah’tan birer altın alacaktın değil mi? Al!” dedi ve çıkarıp dört altın vererek bizi kurtardı.

O şeyh bizi çadırlara götürdü ve insanlara şöyle dedi : “Eğer bunların saçının bir teli eksilirse, kafanızı keserim.”

Annem gidip çadırlarda Arap kadınları için dikiş dikerdi; yiyecek getirirdi. Zar zor geçiniyorduk. Geceleri bizimle sırtüstü yatarı; erkek kardeşimi göğsünün üstüne koyardı ki süt emsin; zavallı annem kollarını açmış çarmlıha gerilenler gibi yatıyordu : bir kolunun üstünde benim başım; diğerinin üstünde ağabeyimin başı vardı; küçük ise, başına bir şey gelmemesi için göğsünün üstündeydi; zira onun kimseye güveni yoktu; artık gözü korkmuştu. Annem çok güzel bir kadındı. Bir gün şeyhin erkek kardeşi anneme aşık olmuş. Annem onu reddetmiş. O da demiş ki : “Benimle olmaya razı olmazsan çocuklarını öldürürüm.”

Annem de ona :”Öldürsen de farketmez; seni istemiyorum.” dedi

O sırada adamın biri gidip şeyhe haber verdi. Şeyh geldi ve şöyle konuştu : “Serseri! Ne istiyorsun? Sen öldüresin diye mi, ben bunlara iyilik yaptım, acıyıp dört altın vererek kurtardım? Evlenecek başka kız yok mu?”

Tabancasını çekip, tak! tak! tak! gözlerimizin önünde erkek kardeşini öldürdü.

Annem çok zayıflamıştı; göğsündeki süt kurumuştı. Küçük kardeşim buna dayanamayıp öldü. Onu sarıp gömecek bez yoktu. Annem iç çamaşırını yırttı, onu içine sardı; toprağa gömdük.

Orda oldukça uzun bir süre, 1918 yılına kadar, kaldık. O dönemde af çıktı; isteyen herkes memleketine dönebilecekti. Annem büyük bir deve satın almıştı; o deveyi sattık; yerine bir eşek aldık; varımızı yoğumuzu üzerine yükledik. Annem de sırtına oturdu; Merdin’e doğru yola çıktık. Merdin yolunda annem bizi yanına çağırdı; bir çukurun yanında diz çöktü; o çukurda pek çok insan kemikleri vardı. Kemikleri çıkarıp öptü. Biz buna bir anlam veremedik. Ona : “Daye! avçı ya?” (anne nedir bu?) diye Kürtçe sorduk; zira biz Ermenice konuşmayı unutmuştuk.

Annem bize :”Bunlar bizim kız ve erkek kardeşlerimizin kemikleridir” diye cevap verdi.

Sonunda o eşekle Merdin’e gittik; tren ordan Halep’e gidiyordu. O sırada bize Amerikalılar’ın Ermeniler’e yardım etmeye geldiği söylendi. Biz artık insani görünüşümüzü kaybetmiştik; saçlarımız uzamıştı; üstümüzde doğru dürüst elbise yoktu. Bize : “Sizi Amerika’ya götürelim mi?” diye sordular.

Annem akıllı bir kadındı; ama orda yanıldı ve öneriyi geri çevirdi. Gitseydik hiç olmazsa adam olurduk. Ama, annemin öneriyi geri çevirmek için bir nedeni vardı : çerçiler aracılığıyla kendi erkek kardeşini bulmuştu; o Tigranakert'teki evimizi düzene koymuş, Merdin'e bizi karşılamaya gelecekti.

Bir de baktık ki, annem birisiyle öpüşüyor. Gittik baktık; amcamın oğluymuş; Tigranakert'e gelmiş, Halep'e gidecekmiş, tesadüfen bize rastlamış. O gitti biletini değiştirdi; bizi de eşek sırtında götürdü; Tigranakert Hanı'na yerleştik. Annem ona 2 kuruş verip şöyle konuştu : “Git! Martiros (Araplar onun adını Muhammed olarak değiştirmişlerdi), git erkek kardeşime : ‘Ablan geldi’ de; gelsin.”

Çocuk gidip dayımın orağını bilemediğini görüyor. Biz de Tigranakert Hanı'nda ekmek, üzüm yiyoruz. Rahmetli dayım geldi bizi buldu. Dayım başı açık, ayakları çıplak halde bizi bulmaya gelmişti. Erkek kardeşim dayımı tanıdı. Artık bu kelimelerle anlatılacak bir olay değildi. O bizi alıp, annemle kendi evine götürdü.

Annem çok genç yaşta öldü. Ben uykudaydım; onu alıp götürmüşler, defnetmişlerdi; ben hiç bir şey duymamıştım.

1923 yılına kadar Tigranakert'te kaldık. Annem artık yoktu. Dayım üç çocuğuyla şaşkın bir haldeydi. Daha önce de karısını sürgündeyken Türkler öldürmüşlerdi. Dayım yeniden evlenmeye mecbur kaldı. Çok iyi bir gelin getirdi; o gelin bize kendi öz evlatları gibi baktı...

Kemalistler iktidara gelmişti; biz mecburen Türkiye'yi terk etmek zorunda kaldık. Dayım Halep'e gitmenin yollarını araştırmak için gizlice ayrıldı. Ama onu yolda görüp, şaşı olduğu için tanımışlar. Kendisi iyi bir demirci ustası ve memlekete lazım olduğu için komutan şöyle demiş: “Sen bize lazımsın; nereye gidiyorsun?” Onu yakalayıp zincirleyerek geri getirmişler. Ama dayım rahat durmadı; pasaport çıkarttı; biz de dayımla Halep'e gittik.

Halep'te birisi gelip dayıma dedi ki : “Bu çocuğu bana ver; götüreyim, domuzlarımı otlatınsın. Orda biraz kaldım. Sonra, amcamı demiryolu inşaatına* götürüp çalıştırdıklarını; daha sonra da öldürdüklerini duydum. Babam ve büyük dayım da orda öldürülmüşlerdi.

Gidip amcamın dul karısını buldum; ama onun üzerinde çocukların ağır yükü vardı; beni yetimhaneye götürdü. Yetimhanede seksen kişi vardı : kırk erkek ve kırk kız. Ben yetimhanede yerleri yıkıyordum. Bir gün amcamın karısı geldi ve “ağabeyin Fransa'ya gidiyor” dedi. Ben çok şaşırdım; su kovası elimden düştü. Ağabeyim Fransa'ya gitti. Orda çok ilerledi; zira biz ailece iyi demirci ustalarıydık. O da Fransa'da baş kalfa oldu.

Sonra, öksüzler yurdunun domuz bakıcısı oldum. Domuzları otlatmaya götürüyordum. Gerektiğinde onları toplayıp ahıra götürüyordum. Gün içerisinde ağacın tepesine çıkıp şarkı söylüyordum. Aşağıdan başlarına çömler yerleştirmiş siyah giysili kadınlar geçiyorlardı. Bir gün onlardan biri benim söylediğim şarkıya cevap verdi. Ben ağaçtan indim ve ona

sordum: “Kimsin sen?”

- Ben Gevorg Çavuş’un kız kardeşiyim, diye cevap verdi.

Ben koşup, Gevorg Çavuş’a haber verdim : “Gevorg Çavuş, kız kardeşin burda.”

O koşup geldi; siyah giysili kadınlar çoktan gitmişlerdi. Pazarda, hanlarda aradık, bulamadık. Ben yeniden domuzları olatmaya, ağacın tepesine çıkıp şarkı söylemeye devam ettim; zira, o siyahlar giymiş kız gelirse şarkıma, kendi şarkımla cevap verecek diye biliyordum. Bir gün yine geldi; yüksek sesle bağırdım : ”Gevorg Çavuş, kız kardeşin budur!” Gevorg Çavuş koştu geldi. Kızın bir elinden o çekiyor, diğer elinden yanındaki kadın çekiyordu. Bir yandan Arap kadın, diğer yandan ağabeyi çekiyordu. Gevorg Çavuş kız kardeşini aldı götürdü. O, Ermeni kızını erkek kardeşiyle evlendirmek isteyen Arap kadına bir tane vurdu...

Ertesi gün Araplar toplandılar; ama Gevorg Çavuş askerdi; Arap askerlerin bulunduğu Kırık Han’da görev yapıyordu. O, Araplara şöyle dedi : “Şimdi gidip makineli tüfeği getirir, hepinizi yok ederim.”

Bunlar korkup kaçtılar. Kız ağabeyinin yanında kaldı. Ben Halep’e döndüm. Ağabeyimin beni Fransa’ya götürmek istediğini duydum. Bir gün, Fransa’ya öğrenim görmeye gidecek olan benim yetimhanedeki arkadaşlarıma rastladım. Ağabeyimin bana pasaport göndermesini bekledim; göndermedi. O arkadaşlarım Fransa’ya gidip geri döndüler; zira kaçak gitmişlerdi. Ben kaçak gitmek istemedim.; kalıp daha sonra Beyrut’a geçtim. Beyrut’ta evlenip, 1947 yılında ailemle Ermenistan’a geldim. Yerevan’da Kilikya Mahallesi’nde ev yaptım. İyi, tecrübeli bir ustaydım; Matendaran’ın, şarap fabrikası mahzeninin, Cumhuriyet Meydanı’nın ve diğer büyük binaların pencerelerindeki güzel metal kafesler benim el emeğimin ürünüdür. Ben çok saygın ve tecrübeli bir demirci ustasıydım.

Bir gün siyah bir otomobil çalıştığımız yerde durdu. Bir adam gelip müdürün odasında oturdu; beni çağırdılar. O adam bana : “Sizin Fransa’da ağabeyiniz mi var?” dedi.

- Evet, diye cevap verdim.

- Bunu inkâr etmelisiniz yoksa kötü olur. Anket formunuza : “Yurt dışında akrabam yoktur” yazmanız lazım.

Ben, ağabeyim bunu duysa ne düşünür diye düşünmeye başladım.

- Siz bilirsiniz, ya akrabanız olduğunu inkâr edersiniz, ya da siyah otomobile binersiniz. Ben müdürün yüzüne baktım; o bana, inkâr etmem için kaş göz işaretleri yaptı.

- İyi, dedim, ağabeyim yok. Adam anket formuna yurtdışında akrabam olmadığını yazdı. Sözüm ona gökten zembille inmiştim. Bakanlar Kurulu’nun yanındaki atölyede çalıştığım için, o şekilde yazılması gerekiyormuş. 1949’da, bir gecede binlerce Ermeni’yi sürgün ettiler. Müdürümün bir göz kırpmasıyla ailemiz sürgünden kurtuldu. İnce zanaatımı rahmetli dayıma

borçluyum. Çalışmam için bir kuyumcunun yanına beni o koymuştu. Zaten bizim sülalemiz demirciydi. İyi, usta bir uzmandım ve son zamanlara kadar çalışıyordum. Kızım Tigranuhi, muhasebeci oldu; torunlarımdan biri Politeknik Enstitüsü'nde hocadır; diğeri de bilgisayar dalında doktorasını hazırlıyor; çok yetekli çocuklardır. Ben de eşimin vefatından sonra onlarla birlikte yaşıyor, onlarla kendimi avutuyorum...